

Aleš Čar
O ZNOSNOSTI

Mojim

Prolog

V družini je bilo mirno. Kostumi za vloge mam, očetov, hčera in sinov so viseli na domači jablani in čakali na slabše čase. So trenutki neke bližine, ko teža domačega terena spremeni agregatno stanje in postane lahkost. Ko človek preprosto lahko izreče več.

S Tretjo sva posedela pred brunarico, Mesto pod nama je lebdelo v avgustovskem brezčasju. Mesec dni pred tem sem ji v identični situaciji vrgel na mizo nekaj dejstev o njeni sestri, ki jih zaradi generacijske dioptrije in življenja v malem provincialnem mestu preprosto ni videla. Gledal sem jo, kako se ji pred očmi sestavlja zgodba, ki je logično posrkala vase kup malih stvari in mimobežnih dejstev, ki jih je v njenih očeh leta in leta brez smisla in pomena premetavalo sem in tja po družinski zgodbi. Med drugim sta priplavala na površje tudi dva stavka, ki ju je nosila v sebi skoraj šestdeset let, ne da bi sploh vedela, da sta tam.

Izrekla mi ju je kak mesec dni kasneje, na istem mestu za brunarico, v nekakšni ponovitvi brezčasje, sredi spreminjanja agregatnega stanja in iz nevarne bližine. Tokrat je mene za nekaj dolgih minut zamaknilo iz težišča. Na ozadju Mesta v kotlini so se izrisala vrata, ki jih pred tem preprosto nisem videl. Ali so bila pregloboko v polju samoumevnosti ali pa preblizu, da bi jih lahko opazil. Stavka, ki ju je Tretja vrgla na mizo, sta zdrsnila v ključavnico, vrata so se odprla. Znašel sem se sredi strahovite serije zadetkov. Dogodki, ki so dolga leta brez logike in smisla ležali razmetani po mojem družinskem času in prostoru, so dobivali obliko, težo in svoje mesto v celoti. Iz na videz nepomembnih delčkov in faktov so rasle črte, iz črt volumni, iz volumnov dramaturgije.

Nenadoma, sredi ničesar, je bilo vse na svojem mestu. Moral bi napisati, da je bila nenadoma okoli mene sama lepota. Ampak zapisati kaj takega je praktično nemogoče.

1. del

Foter

Pri starem Fotru sta bili samo dve možnosti. Ali je prihajal na obisk vsak dan ali pa ga sploh ni bilo. Tistega deževnega aprilskega popoldneva leta 1986 so se po letu in pol vhodna vrata odprla brez trkanja, zvonjenja in ostalih sranj. Po stanovanju se je razlegel o-la-la, kot uvodni takt polke, po hodniku so zaropotali trdi čevlji, čeprav se je pri nas dosledno sezuvalo, zaslišal se je zdrs kuhinjskih vrat, nekaj se je premaknilo na kuhinjski mizi, potem se je stanovanje spet potopilo v tišino.

Previdno sem se pobral in pokukal v kuhinjo. Sedel je na stolu ob radiatorju s svojo scufano baretko na glavi, s svojimi cigaretami Ibar brez filtra med rumenimi prsti, z večno istimi čevlji na nogah in z večno pomečkanim in usranim robcem, ki ga je vlačil iz žepa. Kje pa je ...? Spi, sem previdno zaprl vrata in že točil vodo v džezvo. Boš dal gor ...? Že dajem ... Ob mizi sem zagledal vreči mehkega krompirja, ki sem ga celo popoldne nakladal v prtlačnike, zaradi česar me je še vedno vse bolelo.

Dva dni pred tem me je snel pred Nebesi in me odvlekel pred kup krompirja pod svojo bajto, ki je bil višji od barak in dolg skoraj kot dvorišče. Preložila naj bi ga tekom tistega in naslednjega popoldneva, saj so za naslednje dni napovedovali dež. Ničesar nisem imel v glavi. Še manj za bregom. Gledal sem tisti kup in vse se je zdelo preprosto nemogoče.

Teta iz Belgije pride na obisk, sem rekel.

V trenutku ga je umirilo. Iz žepa je povlekel svoj večno pomečkan in usran robec, si obrisal plešo pod baretko, vrat in sive hitlerjevske brke, vtaknil robec nazaj in se zarezal oziroma bolje povedano poskušal zarezati. Obmolknil je

tako odsekano, tako netipično za njega, da sem se iz grozljivega kupa krompirja, ki me je spravljal v obup, prestavil na njega. Bil je videti preprosto nemočen. Nekaj mu enostavno ni bilo jasno. Spet je povlekel robec iz žepa, se spet obrisal in se spet poskušal zarezati. Petkrat. Štel sem. Petkrat je ponovil koreografijo, se petkrat poskušal zarezati in petkrat ostal praznih rok. Ničesar ni mogel dobiti od mene, ker preprosto nisem imel pojma, kaj se dogaja. Izgubljal je obrate, tla pod nogami, in ni bilo osebe na svetu, ki bi mu lahko pomagala.

Kdo pravi ...? je končno požrl slino. To je točka, kjer je star Foter, kot sem ga poznal do takrat, preprosto izginil.

Nikoli še ni preložil dela, tisti in naslednji dan ga je. Nikoli še ni dal nič pod ceno, naslednji dan pa je spustil po Mestu novico o tako nizki ceni krompirja, da sem ob štirih priletel naravnost pred dolgo vrsto, v kateri so bili znani obrazi z vseh koncev Mesta. Nikoli ni prekršil niti enega varnostnega ukrepa, tokrat je povozil popolnoma vse nenapisane dogovore, ki sva se jih dosledno držala zadnje leto in pol. Rekel mi je samo, da bom ljudem pomagal nalagati krompir v prtljažnike. Bil sem v šoku. Vprašal sem ga, če je normalen. Bilo mu je popolnoma vseeno. Obrnil se je stran. Igre je bilo konec. Že v tistem trenutku. Nič mi ni bilo jasno.

Naslednji dan med kosilom se je odvil pričakovan scenarij. Moja dva sta ponorela, dobil sem dva tedna hausa-aresta. Na popoldanski dremež sem se odpravil prepričan, da s starim Fotrom, tako kot ostala družina, v življenju ne spregovorim več. No, uro kasneje so se odprla vhodna vrata in po letu in pol je v naše stanovanje vstopil star Foter. Preden sem se zavedel, sem mu kuhal kavo in vlačil vreči mehkega krompirja na balkon, da Tretja ne znori zaradi svinjarije, ko se prebudi. Že tako bo šok popoln.

Potem sem se postavil na svoje mesto z eno nogo v kuhinji in z drugo na balkonu, da v delčku sekunde frcnem čik prek balkona, če se Stari prebudi. Že v tistem trenutku sem ga gledal z novimi očmi. To preprosto ni bil on. Čista nemoč. Popolna agonija.

Z iste točke sem ga gledal leto in pol nazaj, ko mu je Tretja med pomivanjem posode mimogrede navrgla, da so našega Starega skupaj z Jelcem, šefom Udbe v Mestu, in enim pomembnejšim birokratom na občini, ki je po osamosvojitvi dočakal upokojitev kot vzgojitelj v vrtcu, postavili v občinsko komisijo za oceno popotresne škode na objektih. Videl sem, kako je ob novici zažarel, kako se je sredi maminega stavka pobral in se odpeljal naravnost v svojo staro knapovsko bajto z nizkimi lesenimi stropi, kjer je vzel v roke kramp in se lotil razbijanja lastne hiše. Zdelo se mu je popolnoma samoumevno, da bo prek našega Starega v komisiji izvedel generalno obnovo hiše na račun države, pri čemer je načrt zajemal predelavo kleti, prvega nadstropja in barak na spodnjem dvorišču v prava skladišča z avstrijskimi in italijanskimi sistemi za kontroliranje temperature in vlažnosti zraka. Ko se je Tretja nekaj dni kasneje zavedala, kaj se dogaja, je bilo že prepozno. Samo še gledala je lahko. Bilo je jasno, da bosta na oceni popotresne škode padli obe zavesi, mrak profita pri starem Fotru in mrak pravičnosti pri Starem. Na istem mestu sem stal in gledal starega Fotra nekaj dni kasneje, ko se mu je začel med kričanjem Tretje in Starega na obrazu strjevati defenziven nasmešek, ko je odkorakal skozi vrata in za leto in pol prekinil vsako komunikacijo. Do tistega aprila 1986, ko je nenajavljen prikorakal v stanovanje, je nikoli ni obnovil na lastno iniciativo.

Krompir ti je prinesel, sem rekel Tretji. Nikakor se ni znala premakniti z vrat. Njen pogled je bil neopisljiv. Bilo je očitno, da sama ne bo zmogla, zato sem se spustil s pulta, jo prijel za roko, jo posedel za mizo, ji postregel s kavo in zraven položil cigarete. No, rabila je še nekaj debelih in skrajno negotovih minut, preden je zmogla prvi kontroliran gib. Popravila si je pomečkano trajno. Krompir sem ti prinesel, je tiho zarohnel star Foter. Na balkonu je, sem ji olajšal iskanje. Naredila je prvi požirek kave in prižgala prvo cigareto. Star Foter se je lotil preučevanja pečice. V tistem trenutku je bilo še vedno mogoče popolnoma vse. Že tak je čist zmešan, pol pa še ti ...!? je bil njen prvi stavek po letu in pol. Gledala je v starega Fotra, kazala pa vame. Roka je padla na mizo, pogled pa je ostal. Kak pa si? Kdaj si bil nazadnje v bolnici ...? V tistem so se odprla druga vrata in tam je s podobno nemogočim izrazom obstal sveže prebujen Stari. Krompir je prinesel, je Tretja rekla po nekaj sekundah novega kaosa, saj jo je njegov prihod iz neznanega razloga povsem zmedel. Dve vreči, sem dodal in Staremu potisnil v roke kratko črno brez sladkorja. Ni dojemal. Po nekaj sekundah se je brez teksta obrnil in jaz sem pridno zaprl vrata. A je kje še kdo normalen, je Tretja retorično vprašala dež za oknom.

Star Foter si v vseh letih nikoli ni dal dopovedati, da se pri nas po obveznem ropotanju sesalca in brisanju prahu, po župci, praženem krompirju, mesu iz župe in kot gosnica kosmatem radiču z domačega vrta, ki je kot nor poganjal na gredici, kjer ni rasla niti ena druga stvar, zgodi vsak dan obredni družinski popoldanski dremež, ko nikakor ni dobro tvegati sranja. Nobena razlaga ni pomagala, da je to časovni pas z ničelno stopnjo tolerance, da je to ključna ura za normalen iztek dneva, saj se drugače družina hitro znajde v nemirnih vodah. S Sestro sva to do-

umela že kot mala in enostavno dala mir, kmalu pa sva se tudi sama vključila v obredje. Star Foter pa je s snajpersko natančnostjo, in to v vseh obdobjih, ko je prihajal, vdiral točno v te posvečene družinske trenutke.

Stari, ki je imel strahovito tanek spanec, je leta in leta nazaj zahteval od Tretje, da naj tako kot ves ostali civiliziran svet najprej lepo potrka in pozvoni pri vhodnih vratih, ampak seveda ni šlo. Bilo je samo vprašanje časa in zgodilo se je pač tistega deževnega aprila 1986. Star Foter je priletel skozi vhodna vrata, Stari pa istočasno samo v gatah iz veceja. Obstala sta z nosovi dobrih deset centimetrov drug od drugega, pri čemer je star Foter s svojim trdim, skrajno zajebanim čevljem, dvema metroma in stodvajsetimi kilogrami stal na palcu desne noge Starega. Jasno, sranje in kričanje, ki bi starega Fotra, kot sem ga poznal do novice o obisku, pognalo skozi vrata in se nikoli več ne bi prikazal, tokrat pa niti približno. Naslednji dan je bil nazaj, le da je tokrat prvič obstal pred vrati. Dobesedno. Stari je s tistim dnem uvedel dosledno zaklepanje vhodnih vrat tudi prek dneva in s tem naredil samo še večje sranje. Po novem je bilo prihod starega Fotra namreč slišati tako, da se je po stanovanju, potopljenem v popoldanski dremež, najprej razlegel pok kljuka, ki se je s strahovitim sunkom zabila v dno, sledil je šut Fotrovega čevlja v vrata, ker ga je seveda stvar uspela vsak dan znova presenetiti, po sekundi ali dveh tišine pa se je z desno roko dobesedno naslonil na zvonec, z levo pa začel trkati, to pomeni butati v neprekinjenem rafalu.

Dejansko je bilo v vsem skupaj nekaj iracionalnega. Ko sem odprl, je imel na obrazu neko zmedo, menda že kar strah. Da bo ostal pred družinskim pragom ali kaj. In to on, ki je zadnjih dvajset let, nekako od trenutka, ko je postalo jasno, da se Prva ne bo vrnila nazaj v Mesto, družino

sistematično in brezkompromisno brisal. Zdaj, po novici, da prihaja na obisk, pa je začel še z veliko hujšo brezkompromisnostjo vdirati v okvire vsakdanjih družinskih ritualov, nazaj v družinsko naročje. Ko je obsedel v kuhinji ob radiatorju in dobil svojo kavo na mizo, se je namreč popolnoma umiril.

Edini sem imel celotno sliko. Edini v družini sem komuniciral s starim Fotrom pred novico o obisku. Gledal sem ga pred kupom krompirja, kako ga je informacija zmedla do te mere, da se je dobesedno izgubil na lastnem dvorišču. In bil sem zraven deževnega aprila 1986, ko je začel ponovno prihajati k nam.

Po sporu okoli funkcije popotresne komisije, ko sta moja dva za leto in pol prekinila komunikacijo s starim Fotrom, sem si prvič privoščil ločeno mnenje in se brez vednosti družine še naprej videval z njim. Star Foter je to cenil. Pod strogimi varnostnimi ukrepi me je začel jemati najprej na krajše, potem tudi na daljše fure. V letu in pol sva prevozila vse od Istre do Benečije, od Štajerske do Gorenjske, od Brd do Dolenjske. Spoznal sem kmete in trgovce, kjer je kupoval po grosističnih cenah, zavedel sem se preproste magije, ki je skrita v razkoraku med nabavno in prodajno ceno, spoznal sem njegove sisteme vrst, kuvert, raznih nategov, menjav denarja, brkatih znancev v zelenih uniformah, pravih in nepravih carinikov, znakov na obrazu, ki govorijo, kakšnega človeka imam pred sabo. Name je prenašal znanje, ki ga je on dobil od Lepe Katre, mojstrice kontrabanta, ki je vodila največjo in daleč najbolj organizirano tihotapsko mrežo ob rapalski meji. Po vojni je mrežo kmetov in trgovcev najprej obnovil, potem pa jo je tekom let nadgrajeval in dopolnjeval ter s časom začel delovati kot naravni korektiv samoupravnega sistema, v katerem je ves čas nečesa primanjkovalo. Resda

je šlo večinoma za preproste in vsakdanje stvari, kot so kava, cement, krompir, strešna kritina, sladkor ali pa bencin oziroma ponarejeni bencinski boni, vendar prav zato toliko bolj potrebne. Star Foter je imel vso to robo vedno na zalogi in s časom v Mestu ni bilo človeka, ki ne bi poznal njegovega oranžnega kombija Zastava. Če ga je parkiral pred železnino ali drogerijo, pred Šiptarjem ali pri Vipavkah na placu, so mimoidoči takoj začeli preverjati, kaj ima naloženo zadaj – in če je šlo za vročo robo, so začele ob kombiju takoj spontano nastajati vrste. Najraje je robo vrgel v drogerijo, ker je v tem primeru vrsta tekla mimo vrta in oken Nebes. Naročil si je dva deci, sedel na vrt in se menil z ljudmi, ki so čakali, da jih obere. V tem je neverjetno užival. Bilo je čuda nenavadnih situacij. Večinoma se je obnašal poslovno in prijazno, kar pomeni, da je ljudi med čakanjem zabaval z neprekinjenimi nizi zgodb in vicev, ki jih je imel vedno v zalogi. Užival je v vlogi kralja samoupravnih vrst in popolnoma mu je zadostovalo naslajanje ob misli, kako vsi ti ljudje čakajo, da jim pomete še zadnji drobiž iz žepa. Tisti, ki so mu bili dolžni denar, uslugo, robo ali kaj tretjega, pa je niso odnesli tako dobro. Sploh, če je bil pijan. Ti trenutki resnice so bili včasih strahovito brezkompromisni. Že kar brutalni.

Do pomladi leta 1985 nama je s starim Fotrom vse teklo brezhibno. Bilo je zabavno in avanturistično, dejstvo, da moji niso vedeli, pa je vse skupaj delalo samo še bolj sladko. Potem je zmanjkalo tekočega detergenta za pomivanje posode. Nikjer ga ni bilo mogoče dobiti, ampak star Foter si je vzel čas. Medtem ko so v korita po Mestu padale še zadnje kapljice dragocene tekočine, se je star Foter igral z aluminijastimi sodi, ki jih je privlekel od bog ve kod. Previdno jim je odbil dno in jih privaril debel centimeter nižje, nato pa s potrpežljivostjo restavradorja spilil var in

ga premazal s kislino, da je dobil enako starikav videz kot ostala pločevina. S tem je petnajstlitrške sodčke spremenil v šestnajst in pollitrške ter Italijana, ki je imel tekoči detergent za pomivanje posode shranjen v stolitrških rezervoarjih, gladko nategnil. S takšnimi in podobnimi malimi prevarami je imel star Foter največ veselja. Spremenil se je dobesedno v otroka. Na carini nisva imela nobenih problemov, na tradicionalnem postanku v Ajdovščini je vzel za volan pletenko domačega belega, na vrhu grebena, takoj ko se cesta zravna, pa je končno popustil mojemu večnemu sitnarjenju, kdaj mi bo pustil peljati po glavni cesti. Res sva se presedla in v Mesto pripeljala tako navdušena nad sabo, da sva prekršila vsa varnostna pravila. Ni me odložil pred svojo bajto ali za kakšnim vogalom, niti presedla se nisva. Zapeljal sem okoli Nebes in naravnost v maso čakajočih. Šef drogerije je že dopoldne nalepil list na izložbo, da prihaja tekoči detergent na litre. Med čakajočimi so bili tudi miličniki, sosedi, teta, dve sestrični in Sestra.

Družina je ponorela. Ožja se je spravila name in mi pripeljala tri tedne hausaresta z družinsko koristnim delom na domačem smetišču, kjer smo pripravljali podlago za temelje brunarice. Širša družina pa se je bolj ukvarjala z vlogo starega Fotra v incidentu. Spustiti trinajstletnega mulca za volan in se zraven pijan režati, to je bil za tete višek. Tisto leto so mu ob vsem ostalem ukinile tudi novoletne čestitke, kartice z morja in čestitke za rojstni dan, tako da ni dobil od družine niti ene same besede.

Nekaj časa se nisva videla, potem me je začel iskati. Nenadoma sem zagledal oranžen kombi, parkiran z ritjo izza hiše ali na pločniku, potem pa še starega Fotra, ki je postopal kje v bližini ali žulil dva deci. Ni sicer upal direktno do mene, ampak prej ali slej me je dobil. Recimo

na veceju v gostilni. Greš z mano na furo ...? so vrata zletela ob zid, da me je skoraj zabilo v pisoar. Če bom imel kaj od tega, sem stisnil skozi zobe. Takrat mi je začela njegova škrtnost presedati. V tem smislu ni videl niti milimeter pred nosom. Na konec pameti mu ni padlo, da bi lahko imel kdo več veselja z zapravljanjem kot s kopičenjem denarja, ali pa preprosto drugačne želje in potrebe od njega, ki jih praktično ni imel. Tega preprosto ni razumel. No, takrat je postalo očitno, da on potrebuje mene bolj kot jaz njega, in na podlagi tega sem se odločil, da bo pač moral razumeti, sicer jaz ne bom razumel njega. Po tretjem ali četrtem zagotovilu, da bom imel nekaj od tveganja, če grem z njim, sem sedel v kombi, ampak po furi mi je spet stisnil v roke samo drobiž za baklavo. Ni me vzel resno. Bilo je dovolj. Počil mi je film. Iz denarnice sem mu ukradel dvajset mark in odkorakal domov. Edini namen tega je bil, da znori. Na kakšno drugo možnost sploh nisem pomislil. Imel je namreč fotografski spomin za številke in pamet mu je svet interpretirala izključno skozi cifre. Iz glave je poznal vse cene po trgovinah v Gorici, Udinah, Trstu in Gradcu, pri kmetih od Istre do Kobarida, vedel je za vsak dinar in za vsako paro v denarnici, za vsako nemško marko v predalu in za vsak švicarski frank v žepu. Če ga je kdo hotel nategniti ali okrasti, je bestialno ponorel. Niti pomislil nisem, da bi bilo lahko v mojem primeru kaj drugače. Moj načrt je bil, da mu ob prvi omembi kraje zabrišem tiste marke v glavo, mu povem svoje in kot zadnji iz družine odkorakam iz njegovega življenja. Maš jutri kaj časa, punčka z lulčkom? sem naslednji dan v Mercatorju zaslišal Fotrovo režanje tik za ušesom. Takrat sem se ga prvič ustrašil. Ampak kraje ni omenil. Sploh. In niti enega znaka nisem našel na njem, da se spreneveda ali

igra z mano. Naslednji dan sem sedel v kombi še vedno prepričan, da bo na poti počilo in da bom nazaj v Mesto štopal. Nič se ni zgodilo. Še več. Ko sva parkirala pod njegovo bajto, je zaradi drobiža brezkompromisno obdelal svojo drugo ženo, ki naj bi mu ga dan pred tem pozabila vrniti. Najprej nisem imel pojma, kaj naj si mislim, potem pa je postalo jasno, da je mojo igro sprejel. Druge razlage ni. Tretja fura je namreč prav tako minila mirno, po četrti sem mu spet pobral iz denarnice dvajset mark, na peti spet ni rekel nič in tako naprej. Vsake tri, štiri fure sem vzel svoj delež in niti enkrat ni nič rekel. Ta najina simbioza je trajala vse do kupa krompirja pod njegovo hišo, ko sem mu povedal za prihajajoč obisk tete iz Belgije in ko so se vsi parametri, ki so določali njegovo življenje, sesuli v prah.

Nedvomno sem bil edini v tistem času, ki sem si lahko privoščil brskanje po njegovi denarnici. Trideset let pred mano, predpostavljam, teta iz Belgije, nekaj let za mano verjetno Zadnji, drugi pa tega spoštovanja in hvaležnosti, tako tipičnih za starega Fotra, ker ju ni bilo treba izreči, niso bili deležni. Za vsakega od nas treh je imel svoje razloge. Moji so bili nedvomno najbolj preprosti.

Vse skupaj se verjetno začne pri dejstvu, da sem bil po štirih hčerkah in masi vnukinj prvi, ki je prijokal v družino z lulčkom. Tetina družina v Belgiji za starega Fotra namreč preprosto ni obstajala. Bil sem nič manj kot posebljenje zaključka družinskega prekletstva, ki je spominjalo že na grško tragedijo. Dalje, v mojem talentu za sranja je nedvomno prepoznal nekoga, ki bo sposoben vsaj delno prevzeti njegovo štafeto. Prav mogoče, da je ropanja denarnice dojemal celo kot nujni del usposabljanja na poti do pravega človeka, kar je po meri Mesta pomenilo do pravega Prasca, kot so ga klicali za hrptom. V tem ču-

daštvu pa je nedvomno tudi spoštovanje, ker sem si upal po potresu, sploh pa po incidentu s tekočim detergentom, ohraniti stike z njim brez vedenja družine.